

המצוות בפדשה

המצוות בפרשת השבוע - הלכה ואגדה

"וירא את העגלות" - עגלה ערופה

גדרי המצוות וטעמיהם מהראשונים

ספר החינוך

שרובה גוים אין מביאין עגלה, שחזקה היא שהגוים הרגוהו. היו שם שתי עיירות אחת קרובה ואחת אינה קרובה אבל יש בה ריבוי אנשים יותר מן הקרובה הולכין אחר הרחוקה שיש בה רוב, שכן אמרו זכרונם לברכה בגמרא [ב"ב כ"ג ע"ב] רוב וקרוב הלך אחר הרוב, ואף על פי שרוב וקרוב שניהם דאורייתא, כלומר שהתורה תצונו לחוש על הקרוב ועל הרוב, הרוב עדיף. ומהיכן מודדין, מחוטמו של הרוג. ודין עריפתה שהוא בקופיץ מאחריה, ודין רחיצת הידים, ודין נמצא הגוף במקום אחד והראש במקום אחר, ודין מה שאמרו חלל ולא חנוק, באדמה ולא טמון בגל, נופל ולא תלוי באילן, בשדה ולא צף על פני המים, ויתר פרטיה מבוארים בפרק אחרון ממסכת סוטה.

ונוהגת מצוה זו בארץ ישראל בזמן שהיא בישובה וכן בעבר הירדן, וחיובה על הזכרים ויותר על גדולי העיר, וכענין שכתוב ולקחו זקני העיר ההיא. ומה שאמר הכתוב תחילה ויצאו זקניך ושופטיך, על זקני ירושלים הוא מדבר, שכן אמרו זכרונם לברכה [סוטה מ"ד ע"ב] שחמשה זקנים של בית דין הגדול שבירושלים היו יוצאין ומודדין, ועליהם מצות המדידה. ועל זקני העיר מצות העגלה ורחיצת הידים וקריאת אותם הכתובים, שנאמר ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו, כלומר, לא בא לידינו הנהרג ופטרנוהו בלא מזונות, ועינינו לא ראו אותו יוצא מעירנו ופטרנוהו בלא לוייה.

מצוה תק"ל - מצות עריפת העגלה בנחל

גדר המצווה - שנצטוונו בעריפת עגלה בנחל איתן, פירוש איתן, שמימי שוטפין בחזקה. וענין המצוה הוא כשנמצא בשדה או בדרך הרוג ולא נודע מי הכהו וכמו שבא מפורש בכתוב, ועל זה נאמר [דברים כ"א, א'], כי ימצא חלל וגו' עד גמר הפרשה. וזהו ענין עגלה ערופה הנזכר בגמרא [סוטה פרק תשיעי].

משרשי המצוה, כדי שיתעורר לב כל העם בראותם את המעשה הגדול הזה אסיפת זקני העיר וגדוליה, ויקחו פרה שהיא בהמה גדולה וילכו באסיפה ובהמון שהכל חפצים לראות ענינים אלה אל מחוץ לעיר, ולקול עריפתה יחרדו כל השומעים ויתעורר רעיונם על הדבר, וכל היודע בדבר מיד יהמה לבבו ותעיר מחשבתו להגיד מה שהוא יודע לפני הזקנים, ומתוך כך יבערו הרעים והרוצחים מקרבם. ומלבד הידיעה יש תועלת רב במעשה הגדול הזה להראות ולפרסם בהמון פרסום גדול כי חפץ הזקנים ואנשי הדעת יהיה למצוא הרוצח לנקום ממנו נקמת הנרצח, וכן מצאתי להרמב"ם ז"ל [מורה נבוכים פ"מ משלישי].

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [סוטה מ"ה ע"ב] שירושלם אינה מביאה עגלה ערופה לפי שנאמר בזה באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך, וירושלם לא נתחלקה לשבטים. וכן אם נמצא סמוך לספר או לעיר

נידונים הלכתיים מהאחרונים ועוד

לא שפכו לא נהרג על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל כך נהרג. לא ראינוהו והנחנוהו - יחידי בלא חבורה והיינו ועינינו לא ראו.

ומזה נראה שענין הקירבה לעיר זו מוכיחה על יציאת ההרוג משם, וזקני העיר אשמים בכך אם ראו אותו צריך עזרה של מזונות או ליווי ולא עזרו לו. [ולכן הם מחוייבים להודיע שלא כן היה, ובאמת לא ראוהו].

ובירושלמי סוטה ט' ו' נחלקו אמוראים בזה אם הולך על ההרוג כפי דרשת הבבלי או על ההורג - רבני דהכא פתרין קרייא בהורג. ורבני דתמן פתרין קרייא בנהרג. רבני דהכא פתרין קרייא בהורג שלא בא על ידינו ופטרנוהו ולא הרגנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו ועימעמנו על דינו [כלומר שלא מצאנו אדם שהוא רוצח ושחררנו אותו, ובזה גרמנו הריגתו של חלל זה בידן] ורבני דתמן פתרין קרייא בנהרג לא בא על ידינו ופטרנוהו בלא הלוייה. ולא ראינוהו והנחנוהו בלא פרנסה.

פעמים שהעיר שאינה קרובה מביאה עגלה ערופה

נתבאר לעיל שהקירבה לעיר מוכיחה שממש יצא ההרוג או ההורג. וכן מתבאר מהסוגיא בבבא בתרא כ"ג שרצו להוכיח מדין המדידה לעיר הקרובה, כנגד הכלל של רבי חנינא "רוב וקרוב הלך אחר הרוב" - "אמר רבי חנינא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב, ואף על גב דרובא דאורייתא וקורבא דאורייתא, אפילו הכי רובא עדיף. מתיב רבי זירא והיה העיר

המדידה לעיר הקרובה - בירור מהיכן יצא ההרוג או ההורג

פרשת עגלה ערופה נאמרה בדברים כ"א:

כִּי יִמְצָא חָלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נָפֶל בְּשָׂדֶה לֹא נֹדָע מִי הִכָּהוּ: וַיֵּצְאוּ זִקְנֵיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמַדְדוּ אֶל־הָעֵרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחָלָל: וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הַחָלָל וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֵגֹלֶת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֹבֵד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מְשֻׁכָּה בְּעַל: וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֵגֹלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִרְעַע וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֵגֹלָה בְּנַחַל: וּנְגַשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְשָׂרְתוֹ וּלְכַרְךָ בְּשֵׁם ה' וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כְּלִי־רִיב וְכָל־נִגְעָה: וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הַחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֵגֹלָה הָעֹרֹפָה בְּנַחַל: וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ:

ומבואר בפסוקים שהעיר הקרובה אל החלל צריכה להביא את העגלה הערופה, וזקני העיר ההיא צריכים לומר שהם לא גרמו מיתתו.

ובסוטה מ"ה מבארת הגמרא הכוונה בזה - "זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים: ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. וכי על דעתנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הן, אלא, שלא בא על ידינו ופטרנוהו (בלא מזון), ולא ראינוהו והנחנוהו (בלא לוייה)".

וברש"י - "לא בא לידינו ופטרנוהו - בגמ' מפרש בלא מזונות והיינו ידינו

הקרובה אל החלל ואף על גב דאיכא אחריתי דנפישא מינה [דלכאורה הפסוק מדבר בכל אופן, גם כשהעיר הרחוקה יותר, גדולה באוכלוסין מהקרובה, **אלמא קרוב עדיף מרוב**].

ורואים מזה שהוא ענין של הוכחה והכרעה בדומה להוכחת רוב.

אמנם מצאנו **סתירה לזה** בסוטה מ"ה - **"מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד, שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין תלמוד לומר ולקחו זקני העיר ההיא, מכל מקום"**.

ומבואר בזה שבאופן שבעיר הקרובה ביותר אין את התנאים לחיוב עגלה ערופה, אז מחייבים עיר אחרת [שהיא העיר הקרובה ביותר שיש בה בית דין], **ולכאורה**, באופן זה- ההוכחה של הקרובה מוכיחה שיצא מהעיר הקרובה ביותר, ולא מהעיר שיש בה בית דין **ואם כן מדוע דווקא היא זו שצריכה להביא?**

והקשו זאת בתוספות בבבא בתרא שם והניחו בקושיא- **"תימה דהכא משמע דטעמא דהעיר הקרובה מביאה עגלה ערופה משום דמתוך הקורבא מוכח שמשם בא ההורג, ובסוטה (דף מה): תניא מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין שמניחין אותה שאין בה בית דין והולכין לעיר אחרת שיש בה בית דין ואמאי והלא מתוך הקורבא נראה שמאותה שאין בה בית דין היה"**.

גדרי ההלכה אינם תלויים לגמרי בטעם

לכאורה אפשר ליישב קושייתם כך- לעולם הקרובה היא ענין הוכחה שמשם יצא כמבואר בסוגיא בבבא בתרא, ומכל מקום **גדרי ההלכה עצמם אינם תלויים ומתאימים לגמרי לטעם**, ואף היכא שאין שייך הטעם, מכל מקום הדין אינו משתנה.

[וזהו כעין "לא פלוג" שאמרו בדינים דרבנן, כן כתב האור שמח רוצח ט' ו' והוכיח זאת עוד, והביא גם דוגמא לזה- "ועוד דקאמר בירושלמי (שם פ"ט ה"א) **ראוהו מפרכס כאן ובא ומצאו מת במקום אחר מודדין ממקום שנמצא, הרי כאן בודאי אין הקורבא מוכיח שהוא מעיר הזאת, וע"כ כדכתיבנא, דוגמא כזה תמצא בספרי גדולי המחברים מהם בתומים, לענין מיגו בשבועת שומרין, שבועות מ"ה ע"ב**"].

והיינו שאחרי שרצתה התורה שהעיר הקרובה תביא העגלה משום ההוכחה שמשם יצא, **הגדירה זאת בגדרי הלכה** דכל היכא שזה "נקרא" העיר הקרובה הרי היא מביאה העגלה [גם אם אינה הקרובה בפועל] וכגון, היכא שאין בית דין בעיר, בגדרי ההלכה אין היא חשובה כעיר לענין פרשה זו והרי היא כמי שאינה, וממילא **מתקיים דין "העיר הקרובה"** בעיר הכי קרובה שיש בה ב"ד.

וכעין זה כתב הרשב"א בב"ב שם לגבי קושיא אחרת [שבקורבא דלא מוכח כההיא דעגלה ערופה הרי כולם מודים שהולכים בתר הרוב, ולמה הקשו מעגלה רק על רבי חנינא?]- **"וי"ל דה"ק אי אמרת בשלמא דכי איכא קורבא דמוכח שבקינן רובא ואזלינן בתר קורבא זימנין דאישתכח קרוב לזה בקורבא דמוכח ואזלינן בתרה והילכך אף כשאין שם קורבא דמוכח אזלינן ביה בתר קורבא כדי שלא תחלק ולא תתן דבריך לשיעורין, אלא לדידך דאמרת דאפי' בקורבא דמוכח אזלינן בתר רובא אמאי"**.

דוגמאות ליסוד הנ"ל

דוגמא לדבר- הבאנו בגליון בענין ימי זיבה שמבואר בכמה ראשונים שענין הזיבה הוא כמין מחלה מפני שבא "בלא עת נדתה" כלשון הפסוק, ואם כן הוא ענין טבעי, ואילו **לדעת רש"י** אינה מתחילה לספור ימי נידה (ובזה תלוי ימי הזיבה שאחריהם) **עד שתספור ז' נקיים** בפועל כדי להטהר, שהוא ענין דיני. וכתב על זה החזו"א בסיומן פ"ה י"ז- **"מיהו יש לעיין דהנה בדין פתחי נדה אע"ג דעיקרו נראה דימי זיבה חלקה התורה דינן משום שהן בלא עת וכדכתיב קרא, מ"מ פרטי דיניהן לא החשיבה התורה לפי סיבה זו אלא לעולם דין הזיבה בראיה שאחר ראית נדה"**.

עוד דוגמא הובא בגליון תזריע מצורע ע"ה בענין נגעי אדם, שכתב הרמב"ן ויקרא י"ג שהיא מחלה טבעית (בשונה מנגעי בתים ובגדים שכתב שם **"זה איננו בטבע כלל** ולא הווה בעולם" רק אותות לאדם מן השמים)- **"והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיות גופם, והרחיקה החולי הזה מתחילתו, כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה אבל תבאנה לידי כך, ויאמרו הרופאים בספריהם, הבהרות נירא מהן מהצרעת. ולכך**

יאמר הכתוב בהן בתחילתן **"נגע צרעת"**, כלומר מכה של צרעת, איננה צרעת גמורה, ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר **"צרעת היא"**, יתכן שהיא צרעת גמורה".

ולכאורה לפי זה סימני הטומאה וכל דיני הצרעת עניינם הוא להבחין אם יש בו מחלה זו או לא. ומכל מקום **מצאנו כמה פרטי דינים שאף כשנתברר לנו שיש בו מציאות החולי פעמים שאינו טמא:**

(א) נגעים א'- "חל להיות בתוך השבת [סוף ההסגר, ואין רואים נגעים בשבת] מעבירין לאחר השבת ויש בדבר להקל ולהחמיר". ומבואר שם הקולא, שאף שבשבת היה בו סימני טומאה והיו צריכים להחליטו, מכל מקום **כיון שרק ביום ראשון יש ראיית נגעים ועכשיו הלך הסימן, שוב מטהרים אותו**.

(ב) נגעים ג'- "אין מסגירין את המוחלט ולא מחליטין את המוסגר", וזהו כנ"ל, שאף שנראה בו סימן טומאה באמצע ימי ההסגר וראהו הכהן, אינו מחליט אותו. **[אף שלולי ההסגר, היו מטמאים אותו מיד בסימן זה, ואף שההסגר תלוי ביום שהסגירו הכהן בפועל ואינו ענין טבעי]**.

(ג) נגעים ג'- "חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימות הרגל". ומבואר שאף לאחר שראהו הכהן וטימא אותו אין הוא טמא אלא משעת אמירת הכהן ולא למפרע.

(ד) נגעים ח'- "הפורח מן הטמא טהור והפורח מן הטהור טמא", וביאורו- שאם פרחו הצרעת בכלו, הדבר תלוי אם הוא כבר טמא הרי זה מטהרו, ואם הוא טהור הרי זה מטמאו. ומבואר שם ברמב"ם ובר"ש שפורח מן הטמא היינו שטמאהו הכהן, ויוצא מזה, שדין הטומאה והטהרה ב"פרחה בכלו" תלוי בדין בלבד ולא במציאות.

כשבעיר הרחוקה יותר יש יותר אנשים מבעיר הקרובה

הובא לעיל מהגמרא בבבא בתרא- שמקשה- לדעת רבי חנינא שרוב עדיף מקרוב, למה בעגלה ערופה אין הולכים אחר הרוב? ומתרת- **"בדליכא"** [שמדובר בפסוק באופן שאין העיר הרחוקה מרובה באוכלוסין מהקרובה]. **ולפי זה יוצא לכאורה** שבמקרה שאכן יש עיר מרובה באוכלוסין נלך אחרי הרוב שהוא עדיף מקרוב ועיר זו תצטרך להביא את העגלה.

וכן כתב הרמב"ם רוצח ט' ו'- **"אין העיר הקרובה מביאה אלא בזמן שמנין העם שבה כמו מנין העיר הרחוקה ממנה אבל אם היו אלו שברחוקה מרובין על אנשי הקרובה ממנה הולכין אחר הרוב והמרובין מביאין העגלה"**.

אמנם **התוספות ר"ד** בבבא בתרא שם חולק על זה- **"ומתרץ בדליכא פירוש אין עיר שם סביבותיה גדולה ממנה שאם היתה לא היתה מביאה הקרובה עגלה מפני רוב המכחישה. והגדולה נמי אינה מביאה שלא צוה השם מצוה זו אלא על הקרובה"**.

למה לא הולכים אחר רוב העולם

בגמרא בהמשך שם הקשו- **"וליזיל בתר רובא דעלמא"**, ולכאורה כוונת הקושיא היא שנבדוק בכל העולם אם יש עיר מרובה באוכלוסין והיא תצטרך להביא העגלה.

ותרצו- **"ביושבת בין ההרים"**- [שאינן דרך רוצחים לבא ממקומות אחרים לכאן- רש"י].

והנה **לשיטת הרמב"ם** הנ"ל לכאורה גם כאן, במקרה שאינה יושבת בין ההרים, תצטרך העיר המרובה ביותר להביא, אך באמת בתוך דבריו לא מצאנו שחילק בזה כלל- היכן יושבת העיר.

ויש ליישב על פי מה שכתב בתוס' ר"ד שם **לפרש קושיית הגמרא** באופן אחר, שלא הקשו אלא על העיירות שסביבותיה ולא על כל העולם- **"ומקשה וליזול בתר רובא דעלמא. אינו נכון בעיני לפרש שאם יש עיר גדולה ממנה בעולם ליזול בתרה, אלא באותן עיירות שסביבותיה קאמר"**. [עיין אור שמח שם ובשערי יושר ד' ט'].
והנה מכיון שכבר תירצו מקודם 'בדליכא'- שאין בסביבותיה עיר מרובה באוכלוסין, על כרחך כוונת קושיא זו היא, דנצריך את כל הערים שסביבותיה ואת העוברים ושבים שם לרוב נגד העיר הקרובה לשלילה, לומר שלא תביא עיר זו [אך ודאי שלא יביאו ערים אלו יחד, שהרי רק עיר אחת מביאה, ואין באחת מהן- רוב].

וכוונת הקושיא היא שדין התורה שמודדים אל העיר הקרובה [אף שיש

פלוג" [ועל דרך שפרשנו לעיל]- שכיון שפעמים אין רוב כנגד הקרוב וכגון ביושבת בין ההרים ואין ערים סביבותיה, ונמצא שבכה"ג אינו סותר לכלל של רבי חנינא, ממילא יש לומר שגזרה התורה חק וכלל שצריך תמיד למדוד אל העיר הקרובה כדי שלא לתת דבריה לשיעורין.

רובא דעלמא בערים הקרובות יחד] סותר לדינו של ר' חנינא שרוב עדיף מקרוב.

ולפי זה יש לומר ליישב דעת הרמב"ם שכוונת התירוץ הוא כעין "לא

מחשבה ומוסר

מאמר מספר 'אור יחזקאל' [דרכי העבודה] מהגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל משגיח ישיבת פוניבז'

לך אדם ששרוי בטוב כמו באותם הימים וכו' ומלמדיו אותו כל התורה כולה וכאשר בא לעולם בא מלאך וסוטר על פיו ומשכח ממנו את התורה. וכבר ביארו בזה דאין באפשרות לזכות לדברים חדשים לגמרי, ולכן הוצרך ללמוד בהיותו עובר את כל התורה כולה כדי שתהיה התורה עמוק בלבו ובכוחותיו, והלימוד רק מעורר מחדש את אשר נמצא בו.

והיינו הבאר עמוק שמגלים לנו חז"ל, כי הכל טמון ונמצא בו, וכדוגמת הבאר שנמצאים בו מים צוננים ויפים וצריכים רק חבל לדלות את המים כן התורה נמצאת בנו וצריכים רק להוציאה אל הפועל.

נמצא מעתה כי הפסד הרוחניות אינו רק מניעת ריוח אלא הפסד ממש, כי הלא התורה מונחת בו כשם שהמים נמצאים בתוך הבאר העמוק, ורק חייבים לשאוב את המים מהבאר, כן צריך רק לשאוב את הרוחניות והתורה, הערה זו תביאנו לידי רצון עז יותר להשיג שלימות, יען קשה לאדם יותר הפסד ממון מאשר מניעת הריוח...

ויבואר בדרך זה ענין הנסיון שהוא מעיקרי עבודת האדם וכמש"כ המסלת ישירים פ"א- האדם לא נברא אלא לעבוד ולקיים מצוות ולעמוד בנסיון, מטרת הנסיון להוציא את הכח אל הפועל, וכמש"כ הרמב"ן (בראשית כד א) גבי אברהם אבינו, שהיו הכוחות בפועל ורצה הקב"ה להוציאם אל הפועל, כי האדם דומה לבאר עמוק וצריך להוציא את המים, וע"י הנסיון יוציא וישאב את המים...

ובזה יש לבאר הנאמר בנביא (ישעיה ה א) "אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן ועזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו ויקו לעשות ענבים ויעש באושים".

נמשל האדם לכרם היכול להצמיח ענבים, וכל זה בתנאי שמעזקהו ומסקלהו דהיינו כאשר עושה גדרים וסייגים ע"י מחשבות והתבוננות וכח השכל שולט בו, אזי מושל על היצר כי בכח האדם לתת פירות טובים, ורק חייב להוציא ולקשור חבל בחבל נימא בנימא.

'מים עמוקים עצה בלב איש'- כל הכוחות כבר טמונים באדם

ברצוני לומר לכם דברי המדרש בפרשת השבוע אשר יקר וחביב עלי מאד כי דברי חז"ל אלו שמעתים מפי מו"ר זיע"א בתקופה הראשונה לשהותי בת"ת דקעלם, ומאז כמעט ולא גליתי זאת, אך לאחרונה נזכרתי בדברי המדרש והתעוררתי מהם.

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני, ובא יהודה בדין ודברים עם יוסף הלא אמרת ואשימה עיני עליו והיכן היא שימת העין. וכבר העיר בזה הרמב"ן- והרי כל הבטחתו לשימת עין והשגחה על בנימין נאמרה קודם החדש שבנימין גנב את הגביע, ומה מועילה הבטחה כאשר נתפס כחשוד בגניבה? ותירץ דכל כוונתו היתה לעורר רחמים על בנימין.

ובמדרש בראשית רבה (צג ד) 'מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה' (משלי כ ה) [משל] לבאר עמוקה מלאה צונן והיו מימיה צוננין ויפין ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה, בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה ודלה הימנה ושתה, התחילו הכל דולין ממנה ושותין. כך לא זו יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על לבו.

רצה יהודה להגיע אל לבו של יוסף כדי שיתעורר בלבו רחמים על בנימין לכן התחיל להשיב דבר על דבר ופתח בהזכרת כל הסיפור מתחילתו לאט לאט עד שהגיע אל לבו של יוסף.

מגלים לנו חז"ל כי לב האדם דומה לבאר מלא מים צוננין ויפין, אלא כל הקושי בעבודה הוא להגיע ולשאוב מן הלב את המים היפים, ולכן דרוש חכמה והשכלה לקשור חבל בחבל נימא בנימא משיחה במשיחה.

ובביאור הענין נראה להוסיף- הנה בטבע האדם נקל בעיניו לקבל מניעת הריוח ואילו קבלת הפסד ממון בשוויון נפש קשה מאד. ועלינו לדעת כי בשעה שאדם אינו מתעלה ברוחניות אלא נותר על מקומו אין זה רק מניעת ריוח אלא יש פה הפסד גמור, והיינו דאיתא בגמ' נדה ל' בשעה שעובר נמצא במעי אמו נר דלוק מעל ראשו וצופה ומביט מסוף העולם עד סופו, ואל תתמה על זה שאדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא ואין

מאמר מספר 'שיעורי דעת' ממרה"ל בלוח זצ"ל ראש ישיבת טעלו

מעלת המלוכה

היא זו להיות ממונה על אחד עשר אנשים? וגם זו השררה לא ארכה אצל והורידוהו מגדולתו אחרי מכירת יוסף כמו דאמרו במדרש על הפסוק וירד יהודה מאת אחיו.

ואפילו היה עוד מלך עליהם האם למידה כזו הגיעה המלוכות שעליהם לירא ממנו מאחיהם עצמם ובשרם? ומה שנפלא ביחוד הוא כי ראינו שאצל השבטים תפס כל כך מקום חשוב ענין המלוכה עד שכל חלומותיו של יוסף הצדיק היו בעניני שררה ומלוכה, ובכן בא אליהם וסיפר להם בהתפעלות עצומה לאמר "שמעו נא החלום הזה אשר חלמתם" והם קנאו בו ויאמרו אליו "המלוך תמלוך עלינו", והוא סיפר לאחיו, ואביו גער בו "הבוא נבוא וגו'" מאיזה ענין התרגשו כאן יוסף ואחיו שבטי י ה קדושי עליון וגם אביהם יעקב בחיר שבאבות שמר את הדבר וצפה לראות את יוסף מלך מושל בארץ! האם באמת יש איזו חשיבות לזה? ומה הוא האושר בעד יוסף שיהיה מושל...?

וגם בפרשה זו ראינו דבר נפלא כי יוסף בהציגו את אחיו לפני פרעה אמר לו כי אנשי מקנה הם וכתב על זה הרמב"ן ז"ל אמר להם שהם רועים אבל לא שירעו בהמות של אחרים כי גם בשל עצמם יש להם עבדים

במדרש רבה פ' ויגש- "ויגש אליו יהודה כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו כי הנה המלכים נועדו זה יהודה ויוסף עברו יחדיו זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה כו' רעדה אחזתם שם אלו השבטים אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לן יאי למלך מדיין עם מלך".

ראוי להבין דברי המדרש שמתאר לנו גדלותם של יהודה ויוסף בזה שמלכים היו ולכן רעדה אחזה את השבטים להתערב בדבריהם- מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו. האיך זה אפשר ששבטי י ה יתפעלו כל כך מזה שיהודה ויוסף מלכים הם, האפשר שאנשים כאלו היודעים בבהירות שכלם תעודת האדם ותפקידו יהיה חשוב אצלם כל כך ברק חיצוני שבאמת אין לו ערך לגדלות האדם, עד שרעדה תאחזם יבהלו ויחפזו?

ועוד כי באמת לא היו מלכים אמנם יוסף היה משנה למלך שר גדול וחשוב אבל אם בשביל כך נבהלו השבטים והתפעלו מרב גדלותו באשר מלך הוא, וכי ישנה איזה חשיבות לזה שהגיע למלוכות?

ועוד, וכי יהודה מלך היה ואם היה ממונה על אחיו לשעה איזו מלוכות

ובני בית ירעו אותם אלא שעשרם במקנה כי לא רצה להזכיר רק לכבוד. האם לא תמוה הוא כי יוסף הצדיק ברצותו להזכיר את אחיו דרך כבוד מצא לנחוץ לספר לפרעה כי עשירים הם ויש להם מקנה! וכי אם היו רועים בהמות אחרים היו קטנים במעלה מאשר אם יש להם מקנה ועבדים הרועים אותם, ואביהם יעקב בשעה שלא היה לו מקנה ורעה את צאן לבן האם קטן היה במעלות נפשו בשביל כך?

אמנם אצל אנשים פשוטים מתחשבים הרבה עם עשירות ומתכבדים בה ואף שיש פתגם האומר 'אין חרפה בעניות' אין זה אלא פתגם, וסוף סוף מתביישים בעניות ומתכבדים בעשירות, אבל אנשים גדולים כאלה, ענקי השכל וגבורי הדעת היאך זה תפס אצלם מקום ענין עשירות?

ואם תאמר כי בשביל פרעה היה לו לאמר כן למען יכבדו בעיניו, הן גם פרעה אדם גדול היה שהרי באמת כל האנשים הקדמונים גדולים היו בחכמה ובמעלה ומה גם אלה שמדובר בהם בתורתנו הקדושה, והנה גם ממנו של יוסף למשנה למלך ראינו גדלותו של פרעה במדה נפלאה, כי הנמצא בעולם איש אשר בראותו עבד בבית האסורים ויכיר בו מעלה וגדלות יוכל לשער ולערוך מיד את גדלותו בכל היקפה עד אשר יחליט למסור לו את כל המלוכה? הלא בזה לבד יש להתפלא ולהשתומם מבהירות הדעת וההכרה החזקה של פרעה שזה אך יצא מבית האסורים, מסר לו רסן הממשלה והנהגת המלוכה ואמר לו: 'על פיך ישק כל עמי', ונתן לו את טבעתו וילבש אותו בגדי שש וישם רביד הזהב על צוארו ורק הכסא השאיר לעצמו, אם כן רואים אנו שלא תפס מקום אצל פרעה ערך העשירות וגם לא נפל בעיניו יוסף שהיה בחוסר כל בשעה שראה בו חכמה יתירה, ובכן למה היה לו ליוסף להגיד לפרעה כי אחיו אנשי מקנה הם ולא רועי צאן של אחרים?

...לא נתישב לנו כלל שיתחשבו אבותינו הק' כל כך עם ענין השררה והמלוכה עד אשר יחלמו אודות זה, יספרו בהתפעלות את החלום, יקנאו בזה שחלם שיהיה מלך, ויעקב אביו ישמור ויצפה לעת שתקום נבואתו של יוסף בנו ויהיה מלך, האם ראוי שיתעסקו בזה יעקב אבינו ובניו שבטיי? ה? ואדרבה למה זה צפה וזכה יעקב אבינו לזה שיהיה יוסף מלך הלא היה לו לירא פן יבולע לו ויגרע מערכו במעלות רוחו וצדקת נפשו בהיותו מלך, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק 'ויוסף היה במצרים' - הוא יוסף הרועה את צאן אביו הוא יוסף שהי' במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו, הרי שחדוש הוא שלא נפל יוסף ממדרגתו בהיותו מלך, ולמה רצה יעקב אבינו כל כך שיהי' מלך ולא הי' ירא פן יפול ממעלתו הגדולה בנו היקר בן זקונים שמסר לו את תורתו?

אולם ראוי להתבונן מה היא מלוכה, רגילים אנו לקרא בשם מלך לזה שיש לו מדינה ועם רב העומדים תחת ממשלתו והוא מושל עליהם בעזרת עבדים ופקידים הסרים למשמעתו, ולמען החזק את ממשלתו עליהם שלא ימרדו בו יש לו הרבה חיילים מזוינים השומרים לראשו ומטילים את אימתו על בני המדינה, מלך כזה אינו מלך מצד עצמו אלא מצד עבדיו העובדים אותו, על מלך כזה אומרים 'אין מלך בלי עם', כי אם תמרוד בו מדינתו בטלה מלכותו ואיננה, מלך כזה הוא באמת עבד לעבדיו, עבדיו

נותנים לו מלכותו וזקוק הוא להם ונצרך לבריות...

הלא נוכל להבין כי מלך המושל בכח ממליכיו ועבדיו מוכרח הוא להשתדל בכל מיני השתדלויות למצא חן בעיני מקורביו ובעלי השפעה למען לא יאבד חנו בעיניהם, נצרך הוא לבריות ופניו משתנות ככרום כמאמרם ז"ל כל הנצרך לבריות פניו משתנות ככרום, ואין זה דוקא כשאחד נצרך לבריות לבקש נדבת כסף או פת לחם כי יותר נגרע חלקו של זה הנצרך לבריות לבקש כבוד, שהרי המבקש לחם לפחות מעורר הוא רחמים וירחמוהו, אבל המבקש כבוד כל מה שירבה וישתדל בזה הלא ימאנו ויסרבו לתת לו וכל מה שירבה וישתדל לנחול כבוד מזולתו צריך הוא לשנות פניו לכמה גונים ככרום...

לזה יקרא מלך! כשהאדם מתרומם במעלות נפשו על סביבתו בהיותו תקיף בדעתו אמיץ בשכלו מבלי שיונהג מן הסביבה, מבלי שינוע לכל רוח הבא מכל צד.

וזאת היא באמת עבודה קשה לאדם, כי טבע האדם הוא להיות מושפע מן החברה, כל מה שמוסכם אצל ההמון לזה תכנע נפשו, ולא רק קטני השכל, אנשי ההמון, שאין להם שום יזמה עצמית, אלא אפילו המשכילים בעם ואנשי הדעת קשה להם מאד להשתחרר מן הדעות וההשקפות השוררות בעולם, מעמידים הם ובונים את השקפת עולמם ושכלם על יסודות ומונחים המקובלים בעולם.

קשה לו לאדם מאד למצא בו בעצמו את דעתו והשקפתו הנכונה הבלתי משועבדת לחברה ולסביבה.

שמעתי בשם הגאון הצדיק ר' ישראל סלנטר זצ"ל שבאר את מאמרם ז"ל על עקבתא דמשיחא 'פני הדור כפני הכלב' - כשרואים עגלה נוסעת וכלב רץ לפניה אי אפשר לדעת מי הוא המנהיג ומי המונהג, לכאורה הכלב הוא המנהיג כי הלא הוא רץ לפנים והעגלה נוסעת אחריו, אולם כשמגיעים לפרשת דרכים רואים כי הכלב עומד ומחזיר פניו לראות לאן העגלה נוסעת מזה נדע כי לא הכלב הוא המנהיג אלא רץ הוא לצד זה שתכוונו העגלה, כן יהיה בעקבתא דמשיחא פני הדור מנהיגי האומה לא ינהיגו את דורם על פי דעתם ושכלם אלא יסבו תמיד את פניהם להאות לאן דעת הדור נוטה שינהיגוהו.

ובאמת כל זמן שמלוכש האדם בחומר ויש לו מגע ומשא עם החברה אי אפשר לו להשתחרר כליל מזה, אך אם האדם מתנשא במדה גדולה על החברה, תקיף הוא בדעתו - דעת תורה.

בה במדה שהגיע למדרגת תקיפות דעת מקורית להשקיף מעל ראש ההמון, באותה מדה מולך הוא על החברה משפיע ומושל בה וסביבתו אומרת לו כבוד, אם רק יש בו כמובן יחד עם זה מן המשקל להיות משאו ומתנו בנחת עם הבריות, כי לולא זאת יכעיס את חבריו ויקציפם בהנהגתו הקשה, ואף על פי שיש בו מעלות הנפש לנחול כבוד, מעורר הוא קצף ואינו מקובל על הבריות.

אבל אם רק אין מזגו והנהגתו הקשה דוחים את הכבוד, אז כל העולם יכיר גדלותו ויכנעו מפניו ויתנו לו כתר מלוכה.